

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Л. Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ
ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ ИМ. Л. Н. ГУМИЛЕВА
GUMILYOV EURASIAN
NATIONAL UNIVERSITY

Студенттер мен жас ғалымдардың
«Ғылым және білім - 2015»
атты X Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
X Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«Наука и образование - 2015»

PROCEEDINGS
of the X International Scientific Conference
for students and young scholars
«Science and education - 2015»

УДК 001:37.0
ББК72+74.04
Ғ 96

Ғ96

«Ғылым және білім – 2015» атты студенттер мен жас ғалымдардың X Халық. ғыл. конф. = X Межд. науч. конф. студентов и молодых ученых «Наука и образование - 2015» = The X International Scientific Conference for students and young scholars «Science and education - 2015». – Астана: <http://www.eni.kz/ru/nauka/nauka-i-obrazovanie-2015/>, 2015. – 7419 стр. қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-9965-31-695-1

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001:37.0
ББК 72+74.04

ISBN 978-9965-31-695-1

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2015

11. Личичан О. П. Современные тенденции развития региональных правовых систем // Конституционное и муниципальное право. - 2009. - N 14. - С. 10-13.
12. Малько А. В. Правовая система - ключевой компонент государственности, качественная основа правовой жизни общества // Рос.юрид. журн. – 2007. - N 2. - С. 14-23.
13. Кабжанов К. Некоторые философские проблемы обычного права казахов // Государственная независимость Центрально-Азиатских стран: итоги и перспективы: Материалы междунар. науч.-практ. конф. - Алматы: Изд-во Центрально-Азиатского ун-та им. Д.А.Кунаева, 2008. - С. 114.
14. Древний мир права казахов: Материалы, документы и исследования / Под ред. академика С.З.Зиманова. - Алматы, 2009. - С. 29.
15. Афанасьева М. В. Правовые системы современного мира // Право и образование. - 2008. - N 2. - С. 80-84.

УДК 342.4(574)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘДЕНИЕТТІҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ

Аябекова Маржан Нұрлыбекқызы

marzhan.1994@bk

Л.Н.Гумилев атындағы Евразия ұлттық университетінің
заңтану мамандығының 3 курс студенті, Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекші- Ибрагимов.Ж.И.

Құқықтық сана, құқықтық мәдениет және құқықтық тәрбие әрбір азаматтың қалыптасуының, өсіп-жетілуінің басты қағидасына айналуға тиіс. Құқықтық сана дегеніміз — тұлғаның қолданыстағы немесе қабылданатын құқық нормаларына деген көзқарастары мен сезімдерінен, оларға тиісінше баға беру мүмкіндіктерінің жиынтығы [1,10]. Құқықтық сана-сезімнің басты мақсаты—адам, азамат, қоғам мүддесіне сәйкес келетін, олардың мүдделерін қанағаттандыратын құқықтық нормаларды ортақ игілік үшін қабылдау қажеттілігінің негізгі бастамашысы болып табылатындығында. Құқықтық мәдениет болса, құқық нормаларын білу, толық түсіну, оларды басшылыққа ала отырып адамзаттың ортақ мүддесіне қызмет етуді білдіреді.

Құқықтық мәдениет құқықтық сана-сезіммен тығыз байланысты және содан негіз алып дамиды, жетіледі. Субъектінің өзінің іс-әрекетінде құқық нормаларын басшылыққа алуы оның құқықтық мәдениетінің ерекшелігін, дәрежесін білдіреді. Қазіргі заман адамдарға жаңа талаптар қоюмен ерекшеленеді, себебі Қазақстанның даму деңгейі қоғам өмірінің барлық саласына терең өзгерістер енгізуде. Елеулі өзгерістердің бірі — демократиялық-құқықтық мемлекет құру. Сол себептен қазіргі заман адамы сана-сезімі жоғары, өз іс-әрекетіне жауапты, әлеуметтік өзгерістерге тез бейімделе алатын, өз шешімін қабылдай алатын азамат болуы тиіс.

Мемлекеттің саясатының негізгі құрамдас бөлігі—адамның құқықтық мәдениетінің деңгейін көтеру. Себебі, құқықтық мемлекетке азаматтардың жоғары саяси және құқықтық білімділігі, құқық бұзушылыққа қарсы тұра білу қабілеттілігі, мемлекеттің заңымен өмір сүру дағдысы қалыптасуы тиіс. Қазақстан Республикасының әрбір азаматы бойына құқықтық құндылықтарды сіңіріп, құқықтық сананы қалыптастырумен бағаланады. Қоғам үшін ең қымбат қазына — ол адам, адамның бостандығы мен өмірі. Бүгінгі жастар осы қымбат қазынаны бағалай білуі тиіс. Сол себептен құқықтық мәдениетті қалыптастыру тәрбиенің негізгі мақсаты. Жас кезеңінен мемлекет заңдары мен қоғамда өмір сүру ережелерін құрметтеуге, қоғам заңдылықтарын бұзуға төзбеушілікке, қоғамдық тәртіпті сақтауға тәрбиелеу—құқықтық тәрбиенің негізгі мақсаты. Осы сапалар болашақ қоғам азаматының

құқықтық мәдениетінің мәнін құрайды. Елбасы Н.Ә.Назарбаев қоғамда құқықтық мәдениетті қалыптастырудың маңыздылығына аса назар аударып былай деген: «Өркениетті қоғамда құқықтық мәдениет әр адамның жалпы мәдениетінің қажетті бөлшегі, әрбір лауазымды адамға қойылатын кәсіби талап болып табылады. Тиісті құқық тәртібін орнықтырмайынша, біздің экономиканы реформалауымыз, қоғам өмірінде демократиялық қалыпты өлшемдерді бекітуіміз неғайбыл» [2,3]. Жалпы, қазіргі заманда құқықтық сананың және құқықтық мәдениеттің төменділігі қоғамдағы келеңсіз оқиғаларға әкеліп соқтырып жатыр. Оның негізі құқықтық тәрбиенің жоқтығында. Құқықтық тәрбие—қоғам мүшелерінің құқықтық санасы мен құқықтық мәдениетін қалыптастырудағы мемлекеттік органдар мен қоғамдық ұйымдардың іс-әрекетінің көрінісі болып табылады. Мемлекет неғұрлым құқықтық тәрбиеге ерекше мән берсе—құқықтық сана, құқықтық мәдениет, құқықтық білім биік дәрежеден көрініс табады. Өйткені, құқықтық сана, мәдениет, құқықтық ғылым—тәртіптің қайнар көзі, бастауы. Тәртіп барлық жетістіктердің қайнар көзі, негізі. Осы негізді елбасымыз Н.Ә.Назарбаев Назарбаев университетіндегі «Қазақстан білім қоғамы жолында» атты интерактивті дәрісінде осы айтылған идеяларды жүзеге асыру үшін не істеуіміз керек деген сұрақ туындайды. Ол үшін отбасында, балабақшада, орта мектепте, жоғары оқу орындарында құқықтық тәрбие, білім беруді заман талабына сай жетілдіру қажет деп ойлаймыз. Әрбір отбасы бала тәрбиесінде дәстүрлі әдет-ғұрып заңдарының тиімді жақтарын ұрпақтар санасына сіңіріп, оларды заңды құрметтеуге, әділеттілікке, турашылдық жолына түсетіндей етіп тәрбиелеуі қажет. Жалпы, барлық тәрбие сананың қалыптасуы—отбасында дейміз. Алайда, қоғамдағы құқық қорғау органдарының, соттың шешімдері, жүргізген шаралары адал әрі әділ болып жатса, тыныштықтың сақталуына бірден-бір қадам жасар едік. Тіпті ежелгі Шығыс философиясына назар салсақ, Конфуций өзінің «өзін-өзі тану» атты ілімінде: «мемлекетті әдептілікке негізделген заңдар арқылы билеуді жүргізу қажет, яғни адамгершілік ең бірінші сананың негізі» дейді. Сонда ғана қоғамда тәртіпсіздіктің оты өшеді деген пікірде. Ал бұл пікірге легистер мектебінің өкілі Шань Ян былай деген болатын: «адамгершілік негізінде билеу қылмыстың көп болуына мүмкіндік береді. Ал елде тәртіпсіздік болмас үшін билеуші мақтаудан гөрі, жазалуды көбірек қолдануы керек. Қандай да болмасын жазалау арқылы халық арасында үрей және сенімсіздік тудыру қажет. Мемлекетті билеу және оның дамуы ізгі тілектің негізінде емес, жерді өңдеу, әскерді нығайту жолдарымен дамиды. Сонымен бірге, халықты ақымақ ету арқылы іске асады» [3, 49]. Біздің ойымызша, әрбір құқық қорғау органдары әрбір азаматтың ойына тәртіптілікті сақтау жайлы, оның алдын-алу жайлы миына тоқи берсе, азаматтардың құқықтық санасы мен мәдениеттілігі жоғары деңгейге жетіп, бәлкім, тәртіпті мемлекеттердің алғашқы өкілі боларымызға кім кепіл. Яғни, басты өзекті мәселер ретінде үш тұрғыдан қарастырғанды жөн көрдік: -Мемлекет құқықтық сананың және мәдениеттің орнығуын үнемі назарынан шығармауы; -Құқық қорғау органдарының қылмыстық іс орын алып болғаннан кейін емес, ешқандай артық жұмыстың артықшылығы жоқ демекші, біздерге, яки, жастарға қоғамдық тәртіп жайлы хабардар ету, олардың алдын-алу жұмыстарын жүргізуі; -Мемлекеттік биліктің бірден-бір тармағы — сот. Осы қазіргі таңдағы барлық қылмыстық істердің әділ жолымен шешілуін қамтамасыз етуі;

Қазақстан Республикасының Президенті ұлт көшбасшысы Н.Ә.Назарбаев «Қазақстан-2050» жалпыға ортақ стратегиясында: «Біз ең ұсақ құқық бұзушылықпен, бұзақылықпен, мәдениетсіздікпен ымыраға келмеуіміз керек, өйткені, осының өзі қоғам тыныштығын бұзады, өмірдің сапасына селкеу түсіреді. Тәртіпсіздік пен бетімен кетушілікті сезіну одан да елеулі қылмыстарға жол ашады. Ұсақ құқық бұзушылыққа төзбеу ахуалы — қоғамдық тәртіпті нығайтуға, қылмыспен күреске бастайтын маңызды қадам. Біз құқықтық нигилизмді жеңіп, қоғамды қоғамдық тәртіпті қорғау ісіне тартуымыз керек» [4,5]. Мемлекет міндеті болып табылатын қадір-қасиетті қорғау адам құқығында нақтыланады. Қазақстан Республикасының Конституциясының 1-бабына сәйкес, «Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы — адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары» [5, 4].

Қазіргі таңда, егерде мемлекет әрбір азаматты қызметке алуда оның резюмесіне қарап, сақтанса, бәлкім, қызмет орындарында да құқықбұзушылық орын алмас па еді. Бәріңізге белгілі, жақында 2014 жылы 15 жасар қыздың өмірінен қош айтысқаны әрине, қуантарлық жәйт емес. Себебі, өздігінен емес, «таксист» құрбаны болғандығында. Ең бастысы жүргізуші «вызовной такси» орталығында жұмыс істеуінде болып отыр. Соған сәйкес, Елбасы Жолдауында: «Біз әлеуметтік бүлдіргі пиғылды жұмысқа орналасу мәселесімен байланыста қарауымыз керек. Біз қоғамдық орындардағы бұзақылық әрекет үшін жеке іс қағазында және резюмеде міндетті түрде көрсетілетін және жұмысқа қабылдау, қызмет сатысы бойынша өсіру кезінде ескерілетін жаза қолдануды енгізуіміз керек. Мұның бәрі қоғамдық өмірдің нормасы болуға тиіс» [4, 6] деп халықты және барлық мемлекеттік және мемлекеттік емес қызметтегі азаматтарға осылай өз Жолдауында, ескерту ретінде атап көрсеткен болатын. Бұл да бір біздің мемлекетіміздегі құқықтық сананың төмендігін аңғартады. «Қазіргі таңда прокуратура органдарының негізгі міндеті—заң талаптарының орындалуын қадағалау, заңды бұрмалаушылыққа жол бермеу екендігі белгілі. Мемлекетімізде прокурорлар құқықтық тәртіп пен заңдылықты нығайтуда қадағалау жұмыстарын күшейтті. Мәселен, әлеуметтік бағытқа жүргізілген тексерулер арқылы көпшілігі еңбек және мемлекеттік сатып алуды жүргізудегі заңсыздықтар болып табылатын 8 мыңның үстінде заңбұзушылық анықталды. Бұл кемшіліктердің көпшілігі мемлекеттік коммуналдық және білім саласы мекемелеріне қатысты. Прокурорлардың пәрменді жұмыстарының нәтижесінде өткен жылы 5168 адамның конституциялық құқығы қорғалды, прокурорлық қадағалау актілерімен заңбұзушылыққа жол берген 1278 тұлға әр түрлі жауапкершілікке тартылды, олардың 67-сі мемлекеттік органдар мен кәсіпорын басшылары. Оларға салынған айыппұлдан мемлекет пайдасына 1 млрд-қа жуық қаржы өндірілді», — дейді Қызылорда қаласының прокуроры А.Махамбетов [6, 31]. «Міне, осылайша заңдылықты қадағалауда прокуратураның әрбір іс-қимылы әділдікті, нақтылықты талап етіп, қарапайым халықтың мүддесін қорғап келеді. Сондықтан болар халықтың прокуратураға деген сенімі артып, соған орай арыз-шағымдардың саны 2051-ден 2483-ке дейін көбейіп отыруында. Оларды қарау барысында азаматтардың заңды құқықтарының және мүдделерінің жан-жақты қорғалуы басты назарда болды. Біздің мақсат та осы, талап-тілегіміз де заңдылықтың дұрыс қолданылуы, құқықбұзушылықты болдырмау және елге адал қызмет ету» деген еді Қызылорда қаласының прокуроры. Әрине, бұл тұрғыдан күмән келтірмейміз. Алайда, полиция қызметкерлерінің кейбір іс-әрекеттері жан ашытарлық оқиға. Жуырда Президент Нұрсұлтан Назарбаевтың қатысуымен құқық қорғау органдары басшыларымен кеңес өткені белгілі. Кеңестің басты мақсаты – қоғамдағы қылмысқа қарсы күресті қарқынды жүргізіп, сыбайлас жемқорлықтан жирендіру, әділсот қалыптастырып, шетел тәжірибесін үйрену деуімізге болады. Бұл алғашқы жүздесуде Бас прокурор Асхат Дауылбаев құқық қорғау саласындағы жетістіктер мен кемшілік тұстарды ашық мәлімдеді. Жалпы, мұндай кемшіліктерді болдырмас үшін Елбасы өзінің халыққа арнаған жолдау-ларында бұл мәселені жүйелі түрде айтып келеді. Соған сәйкес, ҚР Заң шығару институтының жетекші қызметкері, доцент Ибрагимович Ж.И. сөзінде: «Алқалы жиында да Президент әуелі құқық қорғаушылар халықтың «жан алушысы» емес, жанашырлары болуы қажеттігін қадап айтты. Екіншіден, сала мамандары ескіден жиреніп, жаңаны үйрене білуі тиіс. Дегенмен, полиция қызметкерлері қылмыспен күресте ең алдыңғы қатарда тұрады. Адам өміріне қауіп төнгенде де олар өз кеуделерін оққа тосатыны анық. Елбасының айтуынша, құқық қорғау органдарының жұмысына жаңа реформа керек. Өйткені, бұрынғы кеңестік қасаң көзқарас қалыптасып қалған. Озық елдің тәжірибесінен үлгі алып, қолдана білуіміз керек. Үлкен қылмыс әуелі ұсақ бұзақылықтан басталады. «Сынған терезе» қағидасы бұған дейін де көтерілді. Алайда, істің әлі де жеткіліксіз тұстары көпшілікке белгілі. Сонымен қатар, қылмыскердің бәрін кінәлі деп тауып, темір торға тоғыта беру де тиімсіз. Мұның да тың тәсілдерін ойластыратын уақыт жетті. Қылмыстық заңнаманы ізгілендіру жұмысын әлі де жалғастыру керек деп ойлаймын. Еуропа елдерінде соттау ісі қымбатқа түскендіктен әрі жылға созылатындықтан, ортақ келісімге келуге тырысады. Қоғамдық тәртіп мәселесінде жергілікті әкімдердің де жауапкершілігін арттыру

жүктеліп, қоғамдық орындардың бәрін бейнебақылау жүйесімен жарактандыру қажеттігі айтылды. Бұл – әрбір тұрғын үй кешені мен ондағы кіреберістерге қатысты шаруа. Сонымен қатар, осы ұсақ бұзақылықтар да мәдениеттің төмендеуінің бірден-бір белгісі. Бұл істер азаматтық процесте қаралады. ҚР-ның статистикалық мәліметтеріне жүгінер болсақ, Қазақстан Республикасында 2007 -2008жылы 509318, 2009 -2010жылы 533735, 2011-2012 жылы 583185 істер қаралған. Оның үштен бір бөліктерінің ғана шешімі табылған. Жоғарыдағы айтылған мәселеге дәлел ретінде 2011 жылдың тамызынан бастап «Медиация туралы» жұмыс істеп келе жатыр. 2012 жылдың статистикалық мәліметіне сүйенсек, соттарға 653 мың талап, арыз және басқа да өтініштер келіп түсті. Шет мемлекеттермен салыстырмалы түрде қарасақ, осы әдіс яғни, АҚШ-та-90%-ға жуық, Ұлыбританияда-87%, Словенияда-40%, Қытайда-30% даулар шешіледі. Сонымен қатар, істі шешу жөніндегі АҚШ деректеріне көз салсақ: «АҚШ-та «жеке сот жүйесі» деп аталатын балама тәсіл бар, онда дауларды шешу қызметінен кеткен судьяның көмегімен қамтамасыз етіледі. Кез-келген мәдениеттілік ұсақ нәрседен басталады. Еліміздің мәдениеттілігіне тоқталсақ. Жалпы, құқық қорғау органдарының жұмысын жаңғырту, оны жетілдіру басымдықтары «Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға дейінгі құқықтық саясат тұжырымдамасында» да айқын көрсетілген. Осы құжаттағы басымдықтарды еске ала отырып, Елбасы құқық қорғау органдарының алдына тың талаптар мен маңызды мақсат-міндеттер жүктеді. Түйінін айтқанда, қоғамда тәртіп болмай, мемлекеттің қалыпты дамуы жоқ. Міне, осындай маңызды тапсырмаларды жүйелі түрде орындауда құқық қорғау өкілдері де халық сенімінен шыға біледі деп ойлаймыз» [7, 5]. Әрине, құқықтық сананы қалыптастыруда құқық қорғау органдарының үлесі зор. Егер осы қызмет бабын атқарып жүрген азаматтар үнемі қылмыстың, құқық бұзушылықтың алдын-алу жайлы үнемі үгіс-насихат жариялап жатса, бала психологиясына әсерін тигізіп, тәртіпсіздікке бой алдырмас пе едік. Қылмыстың үлкен-кішісі жоқ демекші, күнделікті үлкен немесе кішінің қолымен іске асып жатқан қылмыстардың азаймай, көбеюі—сол қылмыстардың жүзеге асырғандардың болашақ өмірінің жарқын жақтарымен емес, керісінше, бұлыңғыр шақтарға толы екенін көрсетсе керек. Қалай болғанда да қылмыстылықпен күресті жүргізе беру—мемлекетіміздің сындарлы саясаты ретінде қала беретініне күмән жоқ. Жалпы қылмыстылықпен, соның ішінде кәмелетке жасы толмағандардың қылмыстылығымен күрес жүргізудің тиімді жақтарын қарастыра отырып, алдын алу, ескерту шараларымен әсер ету басты талап ретінде қала бермек. Шын мәнінде де жасы кәмелетке толмағандар қылмыстылығымен күрес шараларының тиімділігі—қылмыстылықты ескерту, одан кейін оның алдын алуда сияқты. Қылмыстылықтың азайып немесе көбеюі ешкімді таңғалдырмаса керек. Оған себеп, қоғамға қауіпті осындай әрекеттерді адамдардың үйреншікті құбылыс ретінде қабылдауынан болса керек.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев жалпы қылмыстылықтың, соның ішінде жасы кәмелетке толмағандар қылмысының одан әрі көбейіп, белең алмас үшін тек қана құқық қорғау органдарының қызметкерлері ғана емес, сондай-ақ олардың ата-анасының ат салуысуымен жасы кәмелетке толмағандардың қатысуымен жүргізілетін тәрбиелік шаралардың нәтижелі болуына баса назар аудару керек екендігін баса көрсеткенін айтсақ та жеткілікті. Және де осы қылмыстардың алдын-алуда соттың шешімі ерекше рөл атқарады. Бұл қозғалып жатқан мәселелердің бәрі де құқықтық сананы қалыптастыруда жастардың санасының және мәдениетінің қоғамдағы рөлін арттыру болып табылады. Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев «Ұлттық сот жүйесінің «Қазақстан-2050» стратегиясы аясындағы міндеттері» атты VI съезінде сөйлеген сөзінде: «XXI ғасырдағы ұлттың дамуының маңызды өлшемі—мінсіз және тиімді ұлттық сот төрелігі жүйесі. Тәуелсіз және әділетті сот—құқықтық мемлекеттің негізі. Онсыз әлемнің бірде-бір елінде, тіпті ең дамыған мемлекеттерде қолайлы инвестициялық ахуалдың да, азаматтардың әл-ауқатының жоғары деңгейінің де, қоғамның табысты дамуының да болуы мүмкін емес» [8, 12].

Бүгінгі таңда, ең алдымен, сот төрелігі жүйесінің даму әлеуетін көру, ондағы проблемаларға сын көзбен қарап, дер кезінде шешу маңызды. Президент өзінің жолдауында

да сот төрелігін әділ болуына басты талап етіп қояды. Яғни, сот құрылымын жетілдіру керек. Қазақстан Республикасы Судьялар одағының съезі қарсаңында сот төрелігінің сапасын арттыру бағытында атқарылып жатқан сот жүйесіндегі өзгерістер мен жаңалықтарды ой елегінен өткізе келе, сот процесін оңайлату, соттың жүктемесін азайту төңірегінде айтылып жатқан мәселелерді саралай отырып, сотта қаралатын істердің сапалы қаралуы іс бойынша тараптардың сауаттылығы мен белсенділігіне де тікелей байланысты деген ой тұжырымдаймыз. Өйткені, іс бойынша шығарылған шешімнің заңдылығы мен негізділігінің бір кепілі іс үшін маңызы бар мән- жайлар шеңберін дұрыс айқындау мен анықтау, яғни іс бойынша мән-жайлардың жан-жақты зерттелуі болса, іс бойынша жан-жақтылықты қамтамасыз ету іс бойынша тараптардың белсенділігі мен сауаттылығына байланысты. Бүгінгі таңда сотта қаралатын көптеген іс бойынша сотта дауласушы екі жақтың сотта өз мүдделерін қорғау мәдениеті өз деңгейінде емес. Бұл мәселенің тамырын арыдан іздеу қажет. Міне, осы азаматтық істер бойынша сот процесіне қатысушылардың ішінде, көп жағдайда жеке тұлғалар, яғни азаматтар «өзім білемінге» салып, сот процесіне өздері қатысып, даулы мәселені шиеленістіріп немесе өз құқықтарын жеткілікті түрде қолдана алмай, іс сотта қаралып, сот шешімі шығып кеткен соң «қолын кеш сермейтіндер» аз емес. Осы тұрғыда, қарапайым халықтың соттағы азаматтық даулар бойынша заңгерлердің көмегіне жүгіну мәдениетінің толық қалыптаспағанын толық айта кету қажет-ақ. Рас, кейбір азаматтарға заңгерлердің ақылы көмегі материалдық жағынан қиындық тудыратынын да білеміз, алайда жоғарыда көрсетілгендей, сол адам өзінің соттағы мүмкіндігін барынша сауатты пайдалана алмай, соңынан опық жеп жатса—бұл одан да қымбатқа түспей ме? Бүгінде сотта өкілдік етіп жүрген білімі терең, мол заңгер азаматтар жеткілікті. Бірақ, «күріштің арқасында күрмек су ішіпті» демекші, осы сотта өкілдік етіп жүрген сауатты заңгерлер мен бірге кәсіп етіп нәсібін ажыратқысы келетін азаматтар да жоқ емес. Осы тұста сотқа жүгінуші азамат, жауыннан кейінгі саңырауқұлақтай қаптаған заңгерлік қызметін ұсынушы тұлғалардың ішінен сәтті тандау жасап, сол саланың қас маманынан жолықса жақсы, әйтпесе сырты ғана «жылтыраған» заңгерлер клиентті жылы сөзбен өзіне қаратып, өз қызметін жарнамалай келіп, сот шешімі бойынша іс өздерінің пайдасына шешілмей жатса, істің байыбына бармай, кінәні соттың жеке басына артып «сот істі бір жаққа бұра тартты» деп қорғауындағы адамдарды жаңылыстыратындар да табылады. Яғни, сот өз қызметінде әділ шешім шығарса, елімізде әрбір азаматтың санасында құқықтық мәдениеттілік, құқықтық мәдениет жаңғыратыны анық. Соған сәйкес елбасымыз Н.Ә.Назарбаев «Ұлттық сот жүйесінің «Қазақстан-2050» стратегиясы аясындағы міндеттері» атты VI съезінде сөйлеген сөзінде: «Қазақта «билік айту оңай, біліп айту қиын» деген сөз бар. Әділ қазылық ету—кез келген судьяның қасиетті парызы. Ол үшін заңды бес саусақтай білу жеткіліксіз. Ең бастысы, би адал, әділ болуы керек. Қазы— халықтың ожданы. Ол қара қылды қақ жарған әділ болса, даугерлер төреліктің дұрыстығын күмән келтірмейді. Айыпкер заң бұзғанға зауал бар екенін түсінеді». Сонымен қатар, Біз Мәңгілік Ел боламыз деп, кемел мемлекет құруды көздеген халықпыз. Сот төрелігінің әділдігі мен жедел, әрі толық орындалуы— кез келген елдің кемел болмысының көрінісі. Сот жүйесінің дамуы тоқтап қалатын құбылыс емес, оны үздіксіз жетілдіріп отыру керек. Біз бұл бағыттағы жұмыстарды жалғастыра береміз. Ал, судьялар, сіздерден әрқашан жоғары біліктілік пен әділдік, адалдық талап ете отырып, үміт күтеміз. Біздің Ата Заңымыз «Мемлекетіміздің ең қымбат қазынасы— адам және оның өмірі» деп басталады. Ендеше, сол қымбат қазынаны көзіміздің қарашығындай етіп қорғау әрбір азаматтың және қоғамның алдында тұрған өзекті мәселе.

Тоқсан ауыздың тобықтай түйіні, әр отбасындағы ата-ананың басты парызы — ел болашағының тұтқасын ұстайтын жастарымызды адал, иманды ұрпақ етіп тәрбиелеп өсіру. Ал, мемлекеттің алдында тұрған міндеті— әрбір жас жеткіншек немесе орта буын, тіпті аға буын болсын барлығының жүрегіне, ойына құқықтық сананы және мәдениеттілікті орнату. Осы тұста әл-Фарабидің «Адамға ең бірінші білім емес, рухани тәрбие берілуі керек, тәрбиесіз берілген білім— адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның барлық өміріне апат әкеледі»[9, 13]

деген сөзі еріксіз ойға оралады. Демек, кез келген тұлғаға білімнен бұрын тәрбие берілу керек. Адамға тәрбиені ата-ана, оқу орындары, қоғам береді. Ия, «Ұяда не көрсең, ұшқанда соны ілесің» демекші, ата-ана жас жеткіншектерге жастайынан мәдениеттілік пен құқықтық сана ұғымын түсіндіріп жеткізсе, қоғамдағы құқықбұзушылықтар саны азаятыны анық. Сондықтан бүгінгі ұрпаққа құқықтық мәдениеттің даму тенденциялары мен болашағы отбасының және мемлекеттің еншісінде екенін естен шығарып алмайық. Біздің ойымызша, халқы заңын сыйлайтын, сотына сенетін қоғам — ең дамыған қоғам. Біздің мақсатымыз — дәл сондай қоғам құру болып табылады. Сол қоғамды бірігіп құруға атсалысайық! **Ұсыныс:-** «Ұсақ құқық бұзушылыққа төзбеу ахуалы - қоғамдық тәртіпті нығайтуға, қылмыспен күреске бастайтын маңызды қадам» принципі жаңғыртылса; «Тәуелсіз және әділетті сот— құқықтық мемлекеттің негізі» демекші, жоғары оқу орындарында құқық қорғау органдары атап айтқанда, сот, прокурорлар келіп құқықбұзушылықтың алдын-алу мақсатында құқықтық сананың жоғарылауына әсер ететіндей, студенттерге ашық түрде кездесулер өткізсе.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ағыбаев А. Құқықтық сауаттылық-құқықтық мемлекетті орнықтырудың алғышарты// «Әділ сот» ғылыми-құқықтық журнал.-Алматы.-2013ж №3.-30 б
2. Бержанова Ж.З. Сыныптан тыс тәрбие жұмыстары негізінде оқушылардың құқықтық мәдениетін қалыптастыру.-Қызылорда.-2012ж.-25 б.
3. Мырзалы С. Философия.-Алматы: «Бастау»,2010ж.-644б
4. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы.Астана,Ақорда.-2012ж. 14 желтоқсан <http://www.inform.kz>
5. Қазақстан Республикасының Конституциясы.-Алматы.-2012ж.-40б
6. Махамбетов А. Заңдылықты сақтау мен адам құқығын қорғауда бақылау мықты//Заң.-Алматы.-2012ж.№1.-40б
7. Ибрагимов Ж.И. Полиция «жан алушы» ма, жанашыр ма?//Астана ақшамы газеті.№ 22, 21 ақпан 2013 жыл. 20 б
8. Назарбаев Н.Ә. Ұлттық сот жүйесінің «Қазақстан-2050» стратегиясы аясындағы міндеттері атты VI съезі//Заң.-Алматы.-20.11.2013ж.
9. Түсіпбекова А. Қылмыс әлемін ауыздықтау бала тәрбиесінен басталмақ// «Әділ сот» ғылыми-құқықтық журнал.-Алматы.-2013ж №5.-30б

УДК 340

АЛАШ ПАРТИЯСЫ БАҒДАРЛАМАСЫ АЛҒАШҚЫ КОНСТИТУЦИЯ РЕТІНДЕ

Аяш Алуа

alua.ayash@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Заң факультетінің 1-курс студенті, Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекші - з.ғ.к., доцент Б.Ө. Алтынбасов

Ғасырлар тоғысындағы Тәуелсіз мемлекетіміздің құрылуы қазақ халқының талай жылға созылған ұлт-азаттық күресінің заңды нәтижесі. Тәуелсіздікке жеткізген жол даңғыл болған жоқ, ол ұлы белестерден, қиын-қыстау асулардан тұрады. Болашақ мемлекетіміздің ірге тасы осы Алаш қайраткерлері өмір сүрген тарихи кезеңдерде қаланған болатын. Азаттық жолындағы қасиетті де қасіретті күрестің тарихын және ұлт мүддесі жолында күрескен қазақ зиялыларының өмірі мен қызметін зерттеп тануға қазіргі таңда зор мүмкіндіктер туып отыр [1].